

Осврт:

"MACEDONIA, The Politics of Identity and Difference" (Ed. Jane K. Cowan), Pluto Press, London/Sterling, Virginia, 2000

Зборникот текстови *Македонија - политиката на идентитетот и разликата* е резултат на конференцијата посветена на Македонија, организирана од страна на невладината организација "Форум против етничкото насилство", одржана во ноември 1994 година на Универзитетскиот колеџ во Лондон, Велика Британија. Оваа конференција/зборник за нас е интригантна од научен, но и од еден поширок човечки аспект ("што ли велат другите за нас?") и интересна кога ќе се земе предвид фактот дека во списокот на учесници/автори, од кои повеќето се од Велика Британија, но и од други делови на светот (Ирска, Данска, Грција), нема ниту еден Македонец. Па, навистина, што ли велат другите за нас?

Иако, според нивните биографии, учесниците/авторите им припаѓаат на социјалната антропологија, етнологијата и историјата, некои од текстовите (како, на пример, текстовите *На друштвото сèрана на реката: Поразението славофони и грчката историја* од Јаковос Д. Михајлидис и *Во областа на двоглавиот орел: Политиката во Македонија, 1994-1999* од К. С. Браун) се занимаваат со анализа на социолошки и политиколошки прашања, употребувајќи за овие дисциплини соодветна, но за еден етнолог честопати непозната терминологија, при што некои од нив (опасно?) балансираат на работ помеѓу научното и политичкото. Иако повеќето од авторите ја познаваат балканската, а во нејзиниот склоп и македонската историја (особено актуелните настани од периодот по создавањето на современата македонска држава, 1991), општ впечаток е дека Македонија е избрана како тема на конференцијата/зборникот многу повеќе (како што се вели и во уводникот) како "дискурзивен простор од глобално значење", како "политички проект", "симбол", приказна за разликите", "академска тема", отколку како некој историски и географски фиксиран ентитет. Ваквата, донекаде апстрактна дефиниција на предметот на проучување на авторите им дава доволно простор за негова анализа низ призмата на, светски познати теории, но и на сопствени теории, особено теории на етнос, во некои случаи и преку употреба на "обратна" методологија: наместо извлекување заклучоци врз основа на историските податоци и на теренските истражувања, се прави одбирање и презентирање на податоците на начин кој само ги потврдува однапред поставените тези. А тезите, главно, се сведуваат на следното: дека етничкиот идентитет (воопшто, а во случајов македонскиот), иако вообичаено се искусува како нешто "реално", всушност не е нешто фиксирано или дадено, туку нешто што е подложно на конструкција. Како поткрепа на оваа теза, меѓу другите, се цитира и Томас Нејгел, кој вели дека идентитетот претставува социјално конструирана, менлива дефиниција на самиот себе или другите, чие постоење и значење постојано се обновува, се ревидира и се ревитализира. Главна улога во тој постојан процес на (ре/де)конструкција на етничкиот идентитет, според авторите, играат односите помеѓу различните етнички групи внатре во и надвор од

етничките граници, политиката на државата кога е во прашање оваа "различност" (дали државата води хегемонистичка или плуралистичка, мултикултурна политика), односите на одредена етничка група со државата (односите на матичното население со сопствената држава, односите на дијаспората со матичната држава и односите на дијаспората со "втората" татковина), како и поединечните етнички чувства на припадност. Прашањата кои ги загатнува зборникот се следниве: Како луѓето развиваат чувство за национален идентитет? Врз основа на кој критериум избираат одреден национален идентитет во ситуација кога можат да бираат помеѓу неколку можни такви идентитети? Како овој избран идентитет потоа се пренесува од една генерација на друга? Зошто луѓето и во текот на сопствениот живот понекогаш го менуваат својот национален идентитет и, конечно, како е можно жители на едно село, па дури и членови на едно семејство, да имаат различни национални идентитети?

Оградувајќи се од оние текстови кои од етнолошка гледна точка имаат нерелевантна или нејасна содржина, ќе се задржам на три текста од зборникот, за кои сметам дека го заслужуваат нашето внимание. Тоа се, *Ос Елин Македонас: Автобиографија, поменне и национален идентитет во западна грчка Македонија* од Пиеро Верени, *Како може една жена да роди еден Грк и еден Македонец? - конструкција на националниот идентитет кај имигрантите од северна Грција во Австралија* од Лоринг М. Данфорт и *Политички практики и мултикултурализам: Случајот на Солун* од Георгиос Агелопулос.

Поголемиот број автори кои се занимаваат со етнички прашања конструкцијата на националниот идентитет ја разбираат како колективен и долг историски процес од големи размери. Во литературата донеодамна не ѝ се посветуваше доволно внимание на конструкцијата на националниот идентитет како на краткотраен биографски процес, кој се одвива во текот на еден животен век на одреден поединец, поради што, како што вели Ерик Хобсбаум, ние, всушност, малку знаеме за мислите и за чувствата на луѓето кон сопствените нации и национални држави. Токму затоа авторот на првиот горенаведен текст инсистира на (авто)биографскиот метод, кој, според него, е еден од "клучевите" за одгатнување на загатката која ја нарекуваме формирање на етнички идентитет. Имено, како главен материјал во своето истражување тој ги користи автобиографските кажувања и дневничките записи, водени во периодот 1992-1995, на извесен Леонидас Христопулос, земјоделец, роден 1927 година во близина на Лерин, каде што живее и денес. Предците на Леонидас по машка линија се изјаснувале како Грци, додека оние по женска линија како Бугари (читај: Македонци), но Леонидас го бира "средниот пат" - тој се декларира како Елин Македонас или грчки Македонец. Иако, официјално, неговото презиме е Христопулос, тој честопати, особено во присуство на промакедонски ориентирани поединци, се повикува на презимето на неговата прабаба, која во семејната заедница од агнатски тип довела домазет (извесен Христопулос), од кого потекнува и денешното презиме на Леонидас. Иако биографскиот метод, применет врз само еден или неколку испитани случаи, не може да се смета за релевантен кога се сака

да се објасни формирањето на етничкиот идентитет на поголеми групи луѓе (за да биде статистички релевантен, во тој случај би требало да ги содржи автобиографиите на сите тие луѓе, што во повеќето случаи е невозможно), авторот Верени преку својот текст - расказ за една "мала" историја во склоп на онаа "големата", сепак успева да ни го отслика деликатниот, крајно личниот фон врз кој се формираат контурите на персоналниот и, во негов склоп, на етничкиот идентитет на секој поединец, кој, секако, треба да се има предвид кога се разгледуваат прашања од оваа сфера.

Тема на вториот наведен текст се националните чувства на жителите од регионот на Лерин (во текстот под името Флорина) во северна Грција (односно Егејска Македонија) кои емигрирале во Мелбурн, Австралија. Конструкцијата на националниот идентитет на имигрантите од националните држави на Балканот кои се иселиле во земјите со плурална демократија е особено комплексен процес поради следново: имигрантите во новата татковина со себе ги носат идентитетите конструирани во татковината, а во ситуација кога изразувањето на тој идентитет во татковината не им бил овозможен (како што е случајот со жителите на Флорина, кои живејќи во Република Грција се чувствувале како Македонци, но не смееле тоа и јавно да го искажат), тие одеднаш се наоѓаат во ситуација да се чувствуваат онака како што сакаат, без страв од државна репресија. Сепак, соочени со мултикултурната политика на Австралија (во чишто рамки тие се Европејци или луѓе со неанглиско потекло) од една и националистичките политики на Балканот, кои допираат дури и до далечната Австралија, нивната можност за избор не е неограничена. Како жители на Австралија од неанглиско потекло, тие можат да бираат од етничките категории кои веќе постојат во официјалниот дискурс на австралискиот мултикултурализам (да бираат дали ќе бидат членови на италијанската, полската, македонската заедница), а како некогашни жители, или потомци на некогашните жители на Балканот, тие мора да се или Срби, или Хрвати, или Грци, или Македонци. Оттаму опсервацијата на Пелици според која во егзил нациите стануваат етничности, е точна. Дијаспората, иако географски оддалечена, е огледало на процесите кои се одвиваат во матичната земја. Така, распаѓањето на Југославија доведе до распаѓање на југословенската заедница во Австралија и создавање одделни хрватски, српски и македонски заедници. Тоа е уште еден доказ дека дури и во мултикултурните општества, каква што е Австралија, хегемонијата на националните категории не може да се избегне. Напротив. Така, процесот на градење етнички идентитети, кој за Македонците од регионот на Лерин започнал кон крајот на 19 и раниот 20 век, трае и денес - жители на едно исто село, членови на исто семејство, и денес продолжуваат да расправаат околу тоа на кој народ му припаѓаат. Во таквите дискусии преовладуваат две гледишта: според првото, националниот идентитет е нешто што се пренесува преку крв, односно генетски, тој е објективен и постојан (неменлив) природен факт. Оваа биологизирана концепција на националниот идентитет, колку и да звучи метафорично, честопати се сфаќа буквално. "Никој не си ја бира мајката. Јас ја наследив мојата националност. Тоа е моето наследство, млекото на мајка ми", вели еден

жител на Лерин, кој се идентификува како Македонец, а не како Грк. Втората концепција, неспојлива со првата, се фокусира врз социјалните врски и контексти кои го формираат овој идентитет, особено односот со, во овој случај, грчката држава. Имено, иако по потекло Македонци, логиката на оние жители на Лерин, кои се изјаснуваат како Грци, е едноставна: тие се пораснати во Грција, тие се граѓани на државата Грција, ерго - тие не можат да бидат ништо друго освен Грци. Без оглед на аргументите, заднината и мотивите за избор на овој или на оној идентитет, кои авторката ги наведува во голем број, факт е дека националниот идентитет на иселениците во овој случај е работа на самоидентификација, самоопределување и - свесен политички избор.

Третиот текст претставува одлично критичко согледување на развојот на дискурсот на мултикултурализмот во градот Солун во текот на последната деценија од дваесеттиот век и предизвикот кој овој дискурс му го упатува на грчкото општество и државата, која и понатаму е национална по угледот на националните држави формирани во деветнаесеттиот век и чии институции и понатаму, и покрај огромните промени во етничкиот состав на Грција во текот на дваесеттиот век (населувањето на голем број бегалци од Албанија и од поранешниот Советски Сојуз), спроведуваат политика на национална хомогеност. Непосредниот повод за пишување на текстот е изборот на Солун за културна престолнина во 1997 година, односно играњето на картата на мултикултурниот карактер на градот при изработката на програмата на манифестацијата, која се обидела да направи компромис помеѓу две гледишта кои еѓусебно се исклучиви: хеленското и "космополитското", односно мултикултурното. Анализирајќи ја историјата на културниот плурализам на Солун во минатото, особено во контекст на Отоманската Империја, кога се поставени и основите за денешното етничко шаренило на градот, како и подоцнежните демографски промени кои настанале по Балканските војни и по Првата светска војна, па сè до најновите бегалски бранови од осумдесеттите и деведесеттите години, авторот на мошне концизен и јасен начин ни ги презентира минатите, но и сегашните проблеми на оној дел од населението на Солун кој е национално и/или културно различен, проблеми кои грчката држава ќе може да ги надмине не со формална употреба на термини како што се културен плурализам и мултикултурализам во политички и рекламни цели, туку со редефинирање на природата на грчката држава, надминување на нејзиниот етнички модел. Конечно, авторот ги прашува, пред сè, грчките интелектуалци, новинари и политичари, дали е можно признавањето на постоењето на "другите" без истовремено дефинирање и на сопствениот идентитет?

Зборникот текстови "Македонија", и покрај извесниот број грешки, од оние од лингвистичка природа (погрешната транскрипција на некои македонски зборови), па сè до неколкуте посериозни грешки од аспект на "политичката коректност" и точност, како, на пример, онаа содржана во уводникот, која гласи: "Македонија е пример на држава во која официјалните институции, без оглед на тоа дали поради страв од иредентизам од соседите или заради загриженоста за националната чистота, се обидуваа да ги асимилираат, да ги прогонат или на друг начин

да ги контролираат оние граѓани кои отстапуваат од националниот идеал" (?!), сепак е корисно четиво, особено од аспект на примената на (релативно) нови методологии во приодот кон прашањата за националниот идентитет. Без оглед на тоа дали на крајот ќе се согласиме со тезата дека тој идентитет е *исклучиво* социјално конструиран и менлив или не, етничките процеси (меѓу кои и процесите на конструирање и деконструирање на етничките идентитети) се динамичка (подвижна, менлива) категорија, па оттаму при нивното проучување треба да се земат предвид особено оние фактори кои, всушност, и доведуваат до нивно менување, фактори кои најчесто се надвор од моќта за контрола на носителите на тие исти идентитети.

Јакимовска Илина (Скопје, Македонија)